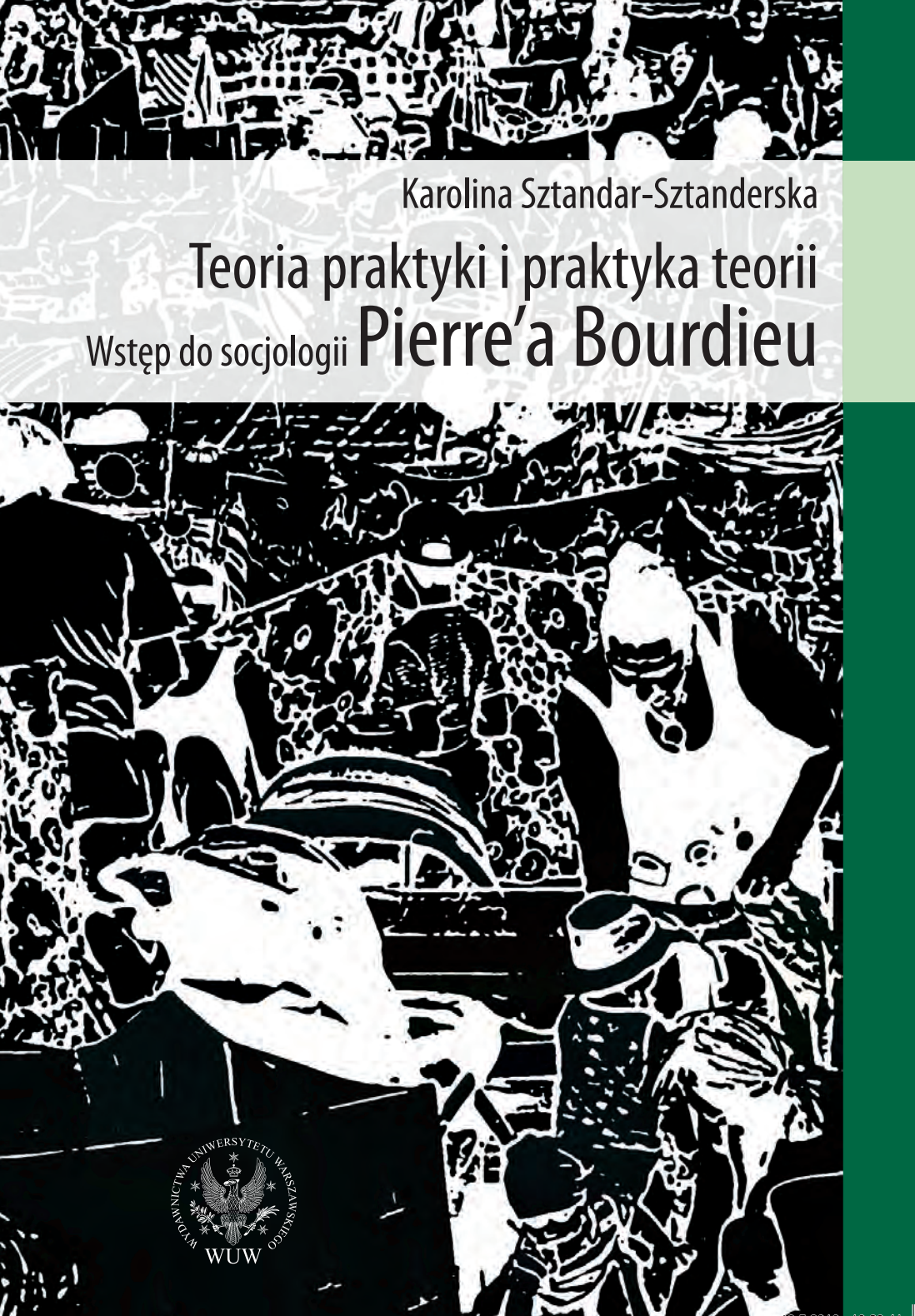

Karolina Sztandar-Sztanderska

Teoria praktyki i praktyka teorii Wstęp do socjologii **Pierre'a Bourdieu**

Teoria praktyki i praktyka teorii

Wstęp do socjologii **Pierre'a Bourdieu**

Rokiemu,
który podczas pisania tej książki
miał zwyczaj wchodzić na klawiaturę komputera
i którego bardzo nam wszystkim brakuje

Praca naukowa współfinansowana ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego i Budżetu Państwa w ramach Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego, Działania 2.6 „Regionalne Strategie Innowacyjne i transfer wiedzy” projektu własnego Województwa Mazowieckiego „Mazowieckie Stypendium Doktoranckie”

UNIA EUROPEJSKA

Europejski Fundusz Społeczny

Mazowsze.
serce Polski

Karolina Sztandar-Sztanderska

Teoria praktyki i praktyka teorii

Wstęp do socjologii **Pierre'a Bourdieu**

Recenzenci
Małgorzata Jacyno
Mirosława Marody

Projekt okładki i stron tytułowych
Jakub Rakusa-Suszczewski

Redaktor prowadzący
Ewa Wyszynska

Redaktor
Krystyna Dziewanowska-Stefańczyk

Redaktor techniczny
Zofia Kosińska

Korekta
Ruta Matuszak

Skład i łamanie
Barbara Obrębska

© Copyright by Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2010

ISBN 978-83-235-0792-5
ISBN 978-83-235-1066-6 (Pdf)

Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego
00-497 Warszawa, ul. Nowy Świat 4
[http:// www.wuw.pl](http://www.wuw.pl); e-mail: wuw@uw.edu.pl
Dział Handlowy: tel. (0 48 22) 55 31 333
e-mail: dz.handlowy@uw.edu.pl
Księgarnia internetowa: <http://www.wuw.pl/ksiegarnia>

Wydanie I

Spis treści

Podziękowania	7
Wstęp	9
Rozdział I. Konstruowanie teorii praktyk	14
Postępowanie refleksyjne.....	15
Teoretyczny punkt widzenia	18
Trzy teorie praktyk społecznych	21
Wiedza obiektywistyczna	21
Wiedza fenomenologiczna.....	25
Subiektywizm Sartre'a.....	27
Wiedza prakseologiczna.....	28
Uwagi do opozycji subiektywizm – obiektywizm	31
Rozdział II. Praktyki społeczne	34
Habitus.....	34
Habitus, czyli struktura ustrukturowana i struktura strukturująca	35
Koncepcja <i>agency</i>	38
Habitus a styl życia.....	40
Nieświadome dostosowywanie działań do szans powodzenia	44
Niezamierzona harmonizacja działań	46
Pole	47
Inspiracje teoretyczne	48
Reguły gry.....	49
Autonomia pola.....	50
<i>Illusio</i>	51
Pole jako arena walki o kapitał	51
Pola jako ustrukturowana przestrzeń pozycji	56
Krytyka teorii praktyk	58
Rozdział III. Socjologia jako praktyka społeczna	66
Nauka jako praktyka społeczna.....	66
Kapitał naukowy	67
Kapitał naukowy a autonomia pola	68
Stawka w grze w polu naukowym	70
Reguły gry.....	71
Oficjalny dyskurs a praktyki społeczne	72

Struktura pola naukowego	73
Habitus naukowy	75
Krytyka teorii praktyk naukowych	78
Specyfika socjologii na tle innych nauk.....	81
Walka o niezależność	81
Neutralność, obiektywizm, refleksyjność.....	82
Społeczne i polityczne zadania socjologii	86
Historia pewnego zaangażowania.....	90
Obrona ideału czy działanie ideologiczne?	96
Zakończenie: aktualność teorii praktyk	98
Bibliografia	103

Podziękowania

W pierwszej kolejności chciałam podziękować Marcinu – jak mamy zwyczaj go rodzinnie nazywać – za to, że z sobie tylko właściwym spokojem i zrozumieniem znosił moje twórcze zmagania oraz że za każdym razem stawał się specjalistą znającym wszelkie zawiłości aktualnie zaprzatającego mnie tematu. Książka ta nigdy nie powstałaby bez wsparcia moich rodziców, którzy słusznie nie przyjmowali mojego pesymistycznego punktu widzenia: mamy, która zawsze pchała mnie ku rzeczom, których się bałam, skutecznie likwidując wszelkie moje wymysły na temat tego, co jest dla mnie nieosiągalne i do czego nie jestem stworzona, oraz taty, który był zawsze przekonany, że bez względu na wszystko i tak przecież mi się uda, więc po co się martwię na zapas.

Samym Bourdieu nie zainteresowałabym się zapewne, gdybym nie spotkała na swej akademickiej drodze Stéphane’a Porteta, który, okazując mi wiele sympatii, ma zwyczaj krytykować dużą część moich pomysłów, w wyniku czego moja praca jest często odpowiedzią na jego zarzuty, co czyni ją dużo lepszą. Mirze Marody dziękuję za uważną lekturę i wyzwanie, które rzuciła mi, mówiąc, żebym nie pisała kolejnego bełkotliwego tekstu o Bourdieu, tylko spróbowała przełożyć jego teorię na zrozumiały język. Za efekt tych starań, a szczególnie jego mankamenty, jestem odpowiedzialna wyłącznie ja.

Wstęp

Głównym brakiem wszelkiego dotychczasowego materializmu [...] jest to, że przedmiot, rzeczywistość, zmysłowość ujmował on jedynie w formie obiektu czy też oglądu, nie zaś jako ludzką działalność zmysłową, praktykę, nie subiektywnie.

Karol Marks, *Tezy o Feuerbachu*¹

Jednym z ciekawszych wątków myśli Pierre’a Bourdieu są jego rozważania nad specyfiką przedmiotu socjologii, rozważania o **praktykach społecznych**². Zdaniem tego autora, każdy socjolog powinien wykonać następujące ćwiczenia intelektualne. Po pierwsze, zastanowić się, na czym polega logika codziennego działania oraz jakie właściwości przysługują praktyce. Następnie, zadać sobie pytanie o praktykę badawczą i tworzenie teorii jako o szczególną aktywność. Aż wreszcie, powinien pomyśleć o dystansie dzielącym socjologa – który ogląda i analizuje ludzkie zachowania z perspektywy widza w teatrze – od zwyczajnie robiących coś osób. Opisane ćwiczenie trudno jest sobie wyobrazić? Brzmi zbyt abstrakcyjnie? By zachować ten dystans, wystarczy, jak robi to Bourdieu, zapytać, czym różni się podejście socjologa badającego system edukacji od podejścia ojca wybierającego szkołę dla swojego dziecka³. Co zmienia fakt, że socjolog, tworząc teorię praktyk społecznych, nie jest w nie bezpośrednio uwikłany, że od ich przebiegu nie zależy jego przyszłość lub przyszłość jego bliskich?

¹ K. Marks, *Tezy o Feuerbachu*, [w:] K. Marks, F. Engels, *Dzieła*, t. 3, Książka i Wiedza, Warszawa 1975, s. 5–8.

² Problematyka praktyk społecznych jest głównym tematem dwóch prac Bourdieu, od niedawna dostępnych w języku polskim: wczesnej, bo wydanej już w 1972 roku, pracy antropologicznej – P. Bourdieu, *Szkic teorii praktyki, poprzedzony trzema studiami na temat etnologii Kabylów*, przeł. W. Kroker, Wydawnictwo Marek Derewiecki, Kęty 2007; oraz późniejszej książki, bazującej w większości na tym samym materiale empirycznym – P. Bourdieu, *Zmysł praktyczny*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2008.

³ P. Bourdieu, L. Wacquant, *Zaproszenie do socjologii refleksyjnej*, przeł. A. Sawisz, Oficyna Naukowa, Warszawa 2001, s. 50–51.

Bourdieu dochodzi do wniosku, że dostrzeżenie różnicy między tymi obiema sytuacjami chroni przed zbytnim teoretyzowaniem lub tworzeniem nadmiernie abstrakcyjnych systemów. Mimo dystansu nieuchronnie wpisanego między teorią a praktykę, teoria praktyk społecznych może ujmować świat społeczny jako proces, zwracać uwagę na pragmatyczny aspekt działań, analizować ich przebieg, a nie wyłącznie opisywać ich produkt końcowy. Teoria praktyk społecznych powinna, podobnie do zdjęcia mężczyzny kopiącego łożą patą ziemię, uchwycić działanie⁴.

Pierwsza część książki będzie poświęcona wciąż słabo znanym w Polsce rozważaniom Pierre'a Bourdieu na temat właściwego sposobu konstruowania teorii praktyk⁵. Warto zwrócić uwagę na fakt, że tego rodzaju przedsięwzięcie polega na analizie teorii socjologicznych w trakcie ich tworzenia, na badaniu, w jaki sposób warunki społeczne towarzyszące powstaniu teorii wpływają na ich kształt i treść⁶. Zdaniem Bourdieu, świadomość społecznych uwarunkowań socjologii umożliwia pełniejszą ocenę tworzonych przez nią ram pojęciowych. A w szczególności pozwala skuteczniej odpowiadać na pytanie: co widać przez jej pryzmat oraz jakie aspekty rzeczywistości pozostają niedostrzegalne czy wręcz zafalszowane. Krytyczna analiza procesu konstruowania teorii praktyk, dokonywana przez Bourdieu, uzmysławia socjologom zniekształcenia wynikające ze szczególnej sytuacji, w której znajduje się naukowiec i której źródła tkwią w charakterze przestrzeni akademickiej.

By pozostać w zgodzie z duchem prac autora, prezentacja jego poglądów na temat właściwego i niewłaściwego sposobu konstruowania teorii praktyk będzie uzupełniona krótkim opisem ich intelektualnego kontekstu. Trudno bo-

⁴ Bourdieu umieścił takie zdjęcie na okładce książki *Zmysł praktyczny*.

⁵ Jedyną znaną mi polskojęzyczną książką, analizującą kluczowy dla Pierre'a Bourdieu wątek relacji między teorią a praktykami społecznymi, jest praca: M. Jacyno, *Iluzje codzienności. O teorii socjologicznej Pierre'a Bourdieu*, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa 1997. Jednak od chwili wydania tej pozycji, Bourdieu opublikował dwie istotne prace. Pierwsza – *Science de la science et réflexivité* – rozwija jego koncepcję socjologii nauki i przedstawia projekt analizy czynników warunkujących proces badawczy (z wykorzystaniem tzw. zasady refleksyjności). Druga książka jest próbą zastosowania zasady refleksyjności do analizy własnych uwarunkowań. P. Bourdieu, *Science de la science et réflexivité, Raisons d'Agir*, Paris 2001. P. Bourdieu, *Esquisse pour une auto-analyse, Raisons d'Agir*, Paris 2004. Na uwagę czytelników zasługuje również książka Lucyny Kopciewicz *Rodzaj i edukacja...* Jest to pierwsza w Polsce całościowa próba zastosowania koncepcji Bourdieu do badania mechanizmów działania szkoły, które przyczyniają się do wytwarzania różnic rodzajowych (*gender*). L. Kopciewicz, *Rodzaj i edukacja. Studium fenomenograficzne z zastosowaniem teorii społecznej Pierre'a Bourdieu*, Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej Edukacji TWP, Wrocław 2007.

⁶ P. Bourdieu, J.-C. Chamboredon, J.-C. Passeron, *Le Métier de Sociologue*, Mouton Bordas, Paris 1968, s. 9–10.